

נימוקי השופטים להענקת פרס יצחק בן-צבי לתולדות ארץ-ישראל לשנת תשנ"ה לפרופ' אמנון כהן

במאמר עקרוני שפירסם פרופ' כהן בחוברת היובל של 'קתדרה' (טבת תשמ"ט) בשם 'חשיבותה של ערבית להיסטוריה יהודית: פכים מירושלים העות'מאנית', הוא עמד על התהליך הממושך שנדרש למחקר ההיסטורי להעניק למקורות העות'מאניים את החשיבות הראויה להם במסגרת הנסיקן הכללי לזכור ולשחזר את ההיסטוריה היהודית.

פרופ' כהן הדגים את החשיבות הרבה הזאת בכמה מחקרים המתבססים על שמונים הכרכים של האוצר הבלום של ארכיוני בתי הדין בירושלים, ובראש בראשונה בחיבור האחרון שפירסם (יחד עם אלישבע סימון-פיקאלי ובהשתתפות עובדיה סלאמה): 'יהודים בבית המשפט המוסלמי: חברה, כלכלה וארגון קהילתי בירושלים העות'מאנית' (הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים 1993). הקשיים השונים בגישה אל החומר ובעבודה עליו ידועים היטב, ולזכותו של פרופ' כהן יש לזקוף את ההיתר שניתן לו לעמול במשך שנים ארוכות בארכיון בית-הדין המוסלמי (סג'ל) בירושלים. מה שבדור, פוענת, תורגם ועובד עד כה הוא רק חלק קטן מהחומר (מהמאה ה"ט"ז יש בנמצא 200-250 אלף העתקי תעודות), אבל הוא מציג תמונה מלאה ואותנטית יותר ממה שהיתה בידינו עד כה של מירקם חייה של הקהילה היהודית בירושלים תחת השלטון העות'מאני. ייחודו של החומר הוא בכך, שאין מדובר ברשמי נוסעים או בעדויות של בעלי הדבר עצמם, אלא באופן שבו חיי הקהילה, עולמה הפנימי ויחסיה עם סביבתה — האוכלוסייה הערבית ופקידי השלטון העות'מאני — מוארים בעין-הפרוטוקולים של בית המשפט.

מדובר במפעל היסטורי בעל חשיבות רבה ביותר לתולדות ארץ-ישראל ולתולדות ירושלים. העבודה המדעית השקדנית והזהירה — התרגום, הניתוח וההארה — בונה את התמונה ההיסטורית משורה ארוכה של פכים קטנים המצטרפים יחדיו. התעודות ה'יבשות' לכאורה מחיות קטעי חיים ללא תיווך וללא כחל וסרק; זוהי בעצם היסטוריה של 'היום-יום' של קהילה יהודית אחת בעיר מוסלמית ימי-ביניים. העבודה שמדובר בירושלים מוסיפה, כמובן, נופך נוסף לתיעוד ולתמונת העולם הנובעת ממנו.

על ספר זה, ראשיתו של מפעל היסטוריוגרפי שיקיף את 400 שנות השלטון התורכי בארץ-ישראל, ולא פחות מכך על תרומתו של פרופ' כהן לחקר ארץ-ישראל בתקופה העות'מאנית, ולתרומתו לפיתוח המחקר ביד יצחק בן-צבי, החלטנו להעניק לו את פרס יצחק בן-צבי לשנת תשנ"ה.

ועדת השופטים פרופ' שמואל אחיטוב
מר דוד ברטוב
פרופ' יעקב גולדשטיין
פרופ' שמעון דר
פרופ' יעקב שביט
פרופ' דניאל שוורץ, יו"ר

נימוקי השופטים להענקת פרס יצחק בן-צבי לתולדות ארץ-ישראל לשנת תשנ"ה לד"ר שמואל דותן

פרס יצחק בן-צבי לשנת תשנ"ה מוענק לד"ר שמואל דותן על ספרו 'האדומים' – המפלגה הקומוניסטית בארץ-ישראל' (1991). זהו ספרו השלישי של ד"ר דותן (אחרי 'פולמוס החלוקה' ו'המאבק על ארץ-ישראל') ובו נטל על עצמו משימה לא קלה אך מרתקת: לתדור לתוך העולם הסגור של המפלגה הקומוניסטית בארץ-ישראל לגלגוליה השונים ולשחזר את עולמה הפנימי. ההיסטוריוגרפיה של הציונות והיישוב לא הירכתה לעסוק בקומוניזם הארץ-ישראלי, בו ראתה 'תופעה חריגה ותוצר של אנומליה יהודית כפולה ומכופלת המולידה לעיתים תופעות חולניות'. ההתעלמות מתולדות הקומוניזם הארץ-ישראלי, הן מתוך יחס של סלידה הן בשל היעדרם של מקורות אמינים, השאירה מחוץ לתחום כמעט פרשה היסטורית מרתקת בפני עצמה, שיש בה כדי להאיר על תולדות היישוב ותולדות מדינת ישראל מנקודת תצפית לא שגרתית שהציעה 'אלטרנטיבה אחרת' (ושכמה מהארותיה, יש לומר, חזרו דרך 'הדלת האחורית' אל הדיון ההיסטורי בשנים האחרונות).

ההיסטוריה של הקומוניזם הארץ-ישראלי היא דרמה מפותלת של קנאות ועקרות אידיאולוגית ואינטלקטואלית, חזיון גאולה, צייתנות עיוורת, תככים, הקרבה וקורבן. מדובר במפלגה שהיתה קשורה בטבורה בכרית המועצות ובקומינטרן, פעלה נגד הציונות, ונרדפה על ידי השלטון הבריטי והיישוב. לכל אלה ניגש ד"ר דותן ביוזמה ובעבודה חלוצית הראויה שתיהן לכל שבה. במשך שנים רבות איתר חומר כתוב, נסתר ברובו, ראיין עדים רבים, שלא תמיד התנדבו לדבר וכרוב המקרים סיפרו גירסא סלקטיבית, ופעמים רבות אף כוזבת, וגם העיר נשכחות שרבים היו חפצים לשכוח. ההיסטוריוגרפיה ראויה לשמה של מפלגה אידיאולוגית מהפכנית (וחתרנית) אינה יכולה להסתפק רק בשחזור הוויכוחים התיאורטיים אלא חייבת גם לשחזר את הדרמה שהתחוללה מאחורי הקלעים; ודרמה כזאת לא היתה חסרה גם בתולדות הקומוניזם הארץ-ישראלי.

'האדומים' הוא מחקר מאלף בהיסטוריה הרעיונית והפוליטית של הציונות והיישוב. הוא יודע להקפיד על תיאור סיפור המעשה בשילוב עם ניתוח המקורות והמאורעות תוך שמירה של אובייקטיביות מירבית. דווקא 'שוליותו' לכאורה של נושא המחקר והיחס השלילי הא-פריורי אליו של רוב הציבור ורוב ההיסטוריונים הציבו בפני ד"ר דותן משימה כבדה – והתוצאה ראויה לכל שבה.

לכן אנו מעניקים לד"ר דותן את פרס יצחק בן-צבי לשנת תשנ"ה.

ועדת השופטים פרופ' שמואל אחיטוב

מר דוב ברטוב

פרופ' יעקב גולדשטיין

פרופ' שמעון דר

פרופ' יעקב שביט

פרופ' דניאל שוורץ, יו"ר